

ФРАЗЕМИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВЕСІЛЬНОЮ ОБРЯДОВІСТЮ, В УКРАЇНСЬКИХ ЗАКАРПАТСЬКИХ ГОВІРКАХ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (44)

УДК 811.161.2'282.2(477.87)

DOI:10.24144/2663-6840/2020.2(44).219–225

Миголінець О. Фраземи, пов'язані з весільною обрядовістю, в українських закарпатських говірках; кількість бібліографічних джерел – 27; мова українська.

Анотація. Народна фразеологія – невичерпне джерело, яке збагачує літературну мову новими виражальними можливостями і засобами. Ця галузь мовознавства на сьогодні ще мало вивчена.

Лексика весільного обряду містить інформацію про традиційну духовну і матеріальну культуру народу. Тому її фіксація, систематизація та аналіз у різних аспектах є першочерговим завданням українських мовознавців. У пропонуваній статті подаємо спостереження над діалектною фразеологією, яка стосується лексики весільного обряду українських закарпатських говірок. Зокрема звертається увага на їх компонентний склад, лексико-граматичну характеристику та внутрішню форму.

Закарпатські говірки, як відомо, належать до системи говірок давньої формації, отже, зберігають реліктові явища, архаїчні риси, але водночас містять і порівняно нові нашарування, зумовлені географічним розташуванням говіркового масиву та іншими позалінгвальними мотивами.

Предметом нашого аналізу є семи на означення дівчини періоду до сватання, згоди батьків на шлюб, відмови у шлюбі, огляду господарства молодого, гуляння у молоді напередодні весілля, обряду церковного шлюбу тощо.

Як видно із зібраної нами лексики, весільний обряд представлений фраземами, які, з одного боку, відбивають основні етапи зазначеного обряду, тобто виконують ритуальну дію, а з іншого – отримують певну характеристику в галузі весільної обрядовості. Зібрані фраземи на означення весільного обряду характеризуються широкою варіантністю: *покривати молоду, зав'язувати молоду, завивати у шир'інку, зайзати голову шир'інкою* 'надягати на голову молоді убір заміжньої жінки', *жити як Бог приказу, жити як Бог дау, жити по л'юц'ки, жити по закону, жити по Божому закону, жити як положено* 'про щасливе подружнє життя', *получити гарбуза, дати гарбуза* 'відмова в шлюбі'. Крім того, аналіз семантики етнофразем свідчить про їх доволі прозору внутрішню форму.

Ключові слова: діалектна лексика, народна (діалектна) фразеологія, діалектна фразема, лексико-семантична група, лексика весільного обряду, лексема, мотивація, українські закарпатські говірки.

Постановка проблеми. Народна фразеологія – невичерпне джерело, яке збагачує літературну мову новими виражальними можливостями і засобами. Ця галузь мовознавства на сьогодні ще мало вивчена. С.П. Бевзенко зазначав, що діалектна українська фразеологія ще й досі “залишається майже поза увагою українських діалектологів” [Бевзенко 1974, с. 16]. Проте на сьогодні фразеологія південно-західного наріччя досліджена чи не найбільше. Зокрема заслуговують на увагу наукові доробки Н. Бабич, Д. Гринчишина, М. Демського, В. Лавера, І. Глуховцевої та ін. У низці діалектологічних досліджень проаналізовано й весільну фразеологію української мови. Проте фразеологія українських закарпатських говірок представлена фрагментарно.

Аналіз досліджень. Мовознавчі дослідження ХХ – поч. ХХІ ст. стали новим етапом у вивченні діалектної фразеології. Об'єктом аналізу була діалектна фразеологія південнонаддніпрянських (Т. Грица), східнослов'янських і степових (Р. Міняйло), центральнослов'янських (О. Плетнева), поліських (Г. Доброльожі, Н. Кірілкова), волинських (Н. Кірілкова), західноподільських (Н. Коваленко, І. Самойлова), верхньонаддністрянських (Н. Романюк), гуцульських (М. Олійник), лемківських (Г. Ступінська), закарпатських (В. Лавер) говорів.

Слід зауважити, що терміни “фраземіка діалекту” та “діалектна фраземіка” окреслюють здебільшого різні мовні факти, хоч трапляється й отожднювання цих термінів. На думку В. Лавера,

“діалектна фраземіка становить частину загальнонаціональної фраземіки, а фраземіка окремого діалекту, говору – це мікросистема, що знаходиться в постійному діалектичному зв'язку, з одного боку, з фраземікою інших українських діалектів, а, з другого боку, – з фраземікою української літературної мови” [Лавер 1993, с. 204].

У низці діалектологічних та етнографічних студій зверталася увага на специфіку обрядових фразем, подавалася спроба їхньої реконструкції внутрішньої форми (дослідження В. Ужченка, В. Ковалю, В. Васильченка, Л. Савченко, М. Бігусяка, Г. Мартинової, Н. Карлової та ін.). На матеріалі закарпатських говірок здійснене дослідження В.І. Лавера [Лавер 1973]. Автор проаналізував 30 діалектних фразем, пов'язаних з народними обрядами заручин і весілля. До складу цих фразем входять лексеми на означення головного убору – вінок та корона. У своєму дослідженні ми хочемо продовжити цей аналіз, розширивши при цьому базу аналізованих семем.

Наше дослідження стосується діалектної фразеології, яка пов'язана з лексикою весільного обряду українських закарпатських говірок. Зокрема звертається увага на їх компонентний склад, лексико-граматичну характеристику та внутрішню форму.

Мета статті – подати інтерпретацію фразеологізмів традиційної весільної обрядовості українських закарпатських говірок, виявити варіативність їхнього складу й окремих компонентів, а також про-

стежити наявності чи відсутності зафіксованих фразем в інших українських говорах та в українській літературній мові.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

1) здійснити лексико-семантичний аналіз ФО, пов'язаних із весільною обрядовістю;

2) дослідити структурну організацію й семантику ФО, пов'язаних із весільною обрядовістю, в українських закарпатських говірках;

3) встановити відношення зібраних фразем до відповідної лексики інших українських діалектів;

4) дослідити географію зібраних фразем у межах окресленого ареалу.

Методи та методика дослідження. Основний метод – описовий. Він реалізований у процесі класифікації матеріалу та його інтерпретації за мотиваційними зв'язками. У межах цього методу використано прийоми лексико-семантичного та словотвірного аналізу. Зіставний аналіз уможливив виявлення зв'язків лексики весільного обряду з відповідною групою лексики сусідніх ареалів. Крім цього, використано прийом лінгвогеографічного методу, який дозволив встановити територіальне поширення аналізованих назв.

Виклад основного матеріалу. Закарпатські говірки, як відомо, належать до системи говірок давньої формації, отже, зберігають реліктові явища, архаїчні риси, але водночас містять і порівняно нові нашарування, зумовлені географічним розташуванням говіркового масиву та іншими позалінгвальними мотивами.

Предметом нашого аналізу є стійкі словосполучення весільного обряду в українських закарпатських говірках, які притаманні кожному весільному етапу.

На означення дівчини періоду до сватання вживається фразема *д'їрка на видан'ї* (Пр., Мж., Рх.), див. ще [Фразеологічний словник української мови 1993, т. I, с. 241]. Лексема *д'їрка* з псл. *děva* [Етимологічний словник української мови 1985, т. II, с. 84] є не обрядовою назвою. Пор. гуц. *д'їрка на в'їд:ан'є(у)* [Магрицька 2001, с. 264], бук. *дівка* 'дочка' [Словник буковинських говірок 2005, с. 96], поділ. *д'їрка* 'назва дівчини періоду до сватання' [Тищенко 2008, с. 68], поліс. *дівка, девка* 'дівчина' [Лисенко 1974, с. 67], східнословоб. *д'ї(е)ўка, д'їрка на від(од):ан'а, д'їрка на відан':ї* [Магрицька 2001, с. 264], лемк. *д'їрка* [там само]. У досліджуваних гов. вживається також на означення дівчини після заручин до весілля та після першої шлюбної ночі.

Із семантикою **'брати участь в обряді сватання'** зафіксовані фраземи *їти у старости* (Буковець Мж.), *їти у сватї* (Онок Вн.), *їти у сватач'ї* (Лубня В.Бр.). В основі першої фраземи лежить семантика лексеми *староста* 'найстарша людина', 'найповажніша людина'.

Згода батьків на шлюб у закарпатських говірках представлена фраземами *давати добро* (Хс., Мж.), *давати згоду* (Нижній Студений, Ізки Мж.). Пор. ще бойк. *дати добро* [Хібеба 2009, с. 22], бук.

дати слово, ніти слово 'домовлятися про весілля' [Словник буковинських говірок 2005, с. 96], а також рос. *дать руку* 'згодитися видати дочку заміж', *здать руку (руки)* 'здійснити акт рукобиття на знак вдалого сватання', *дать плат* 'згодитися видати дочку заміж (наречена посилає жениху платок)', *дать плат со словом* 'скріплювати словом і подарунками згоду нареченої на шлюб', *платки давать* 'у весільному обряді після зговору дарувати жениху платок, а його родичам подарунки', біл. *даць вянок, даць пярсецьнок, пакаціць пярсецьнак* 'погодитися на шлюб', *падаваць сватам вады, ступаць у след маладога* 'погоджуватися на шлюб' [Карлова 2007, с. 68].

Зі схожою семантикою виступають фраземи *дати слово* (Уж., В.Бр., Ір., Мж.) [Фразеологічний словник української мови 1993, т. I, с. 211], *дати прис'ягу* (В.Лазі Уж., Тур'я Бистра Пр., Великий Раковець Ір.) 'давати обітницю, присягати'.

Сема **'відмова в шлюбі'** представлена фраземами *получіти гарбуза* (Льниця Ір.), *дати гарбуза* (Тихий В.Бр., Майдан Мж.). У словнику М. Грицака зафіксована фразема *бабця (бабца) дати (Пушов лігін' сватати, та му бабця'а дали зїїсті* – Лікіцари Пр.) [Грицак 2017, с. 79].

На думку І. Магрицької, "головною причиною введення рослини в обряд сватання був її великий розмір і яскравий колір, які унеможливлювали приховання факту відмови". У багатьох говірках лексема *гарбуз* позначає реальний предмет, який дівчина вручає хлопцеві. Пор. сх.словоб. *дати (п'їдне^{стї}, приче^{ніти}, пов'їсити, їручіти, п'їдсунути) гарбуза* [Магрицька 2003 (а), с. 184]. У східнословоб. гов. фразема *дати гарбуза* фіксується у знач.: 1. 'відмовити парубкові при сватанні', 2. а) 'уручити молодій гарбуз на знак її нецнотливості', б) 'уручити гарбуз матері молодій на знак нецнотливості дочки' [Магрицька 2003 (б), с. 45]. Гарбуз виступає символом відмови. Уживання гарбузових страв заспокійливо діє на організм, стримує ставевий потяг. Тому юнак, якому судився гарбуз, мусив якось і пригоститися ним, унаслідок чого інтерес до дівчини пропадав. Це було не образливо, а тактовно й мудро [Войтович 2005, с. 431].

Обряд, під час якого оглядають господарство молодого репрезентований фраземою *обзирати п'їч* (Біловарці Тч.). У словнику за редакцією Б. Грінченка зафіксована лексема *печоглядини* 'звичай, схожий до розглядин, коли до жениха приходять родичі нареченої; але під час цих дій вони роблять вигляд, що гладять, мажуть піч, за що і отримують пригощання'. Під час цієї дії співають пісню "Прийшли ми печі гладати" [Словарь української мови 1996, т. III, с. 431]. Дієслово *гладати* Б. Грінченко ідентифікує з *глядати* 'роздивлятися'. Піч є символом сімейного вогнища. Тому місце біля печі є локусом ритуальних дій під час обряду сватання. Пор. східнословоб. *п'їч (п'їчку) колупати (дєрти, доўбати, скре^{бті})* [Магрицька 2003 (а), с. 45], *розл'адати пєч'ї* 'справлятися про багатство молодій й жениха' [Царьова, 2015, с. 131].

Сема **'гуляння у молодій напередодні весілля'** представлена фраземами *їти за сорóчкою*

(Ір.), *ití na v'ínky* (Ір., Вн., Хс., Тч., Мж.). Перше найменування мотивується тим, що наречений після прощального вечора з друзями брав своїх найближчих побратимів (друзьбів) і їхав до дому молодої викупляти сорочку [Лановик 2005, с. 205]. У поліських говірках наявний відповідник *pití po soróčku* ‘частина весільного обряду, коли молодий у суботу ввечері йде до молодої викупляти собі сорочку’ [Аркушин 2000, т. II, с. 52]. Дієслово у фраземі *ití na v'ínky* пояснюється зміною соціального статусу людини – її вступом у нове життя, а іменник *v'ínky* є символом дівочості.

Це дійство відзначається особливою ліричністю, оскільки символізувало перехід молодої не тільки у жіноцтво, а й в іншу родину, розлуку з рідною домівкою, із подругами. На жаль, цей обряд відбувається дуже рідко і відходить у минуле.

Фразеологізм *покрівати молоду́* (Пузняківці Мк., Водиця Рх.), *завіязовати молоду́* (Ір., Келечин Мж., Завадка Вл.), *завівати у шир'інку*, *заўйязати шир'інку* (у більшості н.п.), *заїязати голову шир'інкою* (Королево Вн., Кошельово Хс.), *заўйязати хус'т'а* (Сімер, Сімерки Пр.) ‘**надягати на голову молодої убір заміжньої жінки**’, на думку В. Васильченка, пов’язані з найдраматичнішим шлюбним ритуалом – розплітанням коси та покриванням голови молодої наміткою і очіпком (зовнішніми символами заміжньої жінки), що символізувало “перехід нареченої у стан заміжньої жінки”, адже дівчина назавжди прощається з попереднім своїм (неодруженим) станом і переходить до іншого. А це означало автоматичний перехід до чужого (ворожого) роду – великі зміни у житті: нове місце мешкання, нові звичай-порядки, нове оточення... У процесі відправи ритуалу сватання дівчина перев’язує руку парубкові хусткою, що символізувало її згоду стати його дружиною [Васильченко 2010, с. 3–74]. Фразема *покрівати молоду́* є ще у словнику за ред. Б. Грінченка [Грінченко 1909, т. III, с. 277]. Тут фіксуємо й інформацію про те, що убір заміжньої жінки надягали на голову молодої у неділю, в понеділок іноді ще покриває молоду у церкві священник. Тому *покрівати косу* – це значить виходити заміж. Крім того, “*покривають, скривають* также дѣвушку, лишившуюся невинности” [Грінченко там само]. Звідси і назва для такої дівчини – *покритка*: “дѣвушка, лишившаяся невинности, родившая ребенка”. За свідченнями Олекси Воропая, для дівчат усіх слов’янських народів ходити з непокритою головою було ознакою честі. Коли ж якась дівчина втрачала честь, вона мусила покривати голову хусткою (звідси “покритка”).

У закарпатських говірках ми зафіксували й словосполучення *розплітати косу́* (Уж., Пр., В.Бр., Мж., Ір.), що теж вживаються із значенням ‘позбавитися дівочтва, стати заміжньою’. Після ритуалів розплетення коси та покривання нареченої вона набувала статусу дівки, відповідно до якого починала жити за належними нормами поведінки, про що свідчило і її вбрання: волосся одруженої жінки повинне було бути зібраним у жмут, а голова – запнута хусткою або одягнена в очіпок.

З’являтися на людях без них вважалося непристойним. Згідно з народними віруваннями, жінка “не повинна світити волоссям проти праведного сонця, тому навіть пізніше (вже у християнські часи) у церкві вона завжди стояла з покритою головою”. Коли дієслово у фразеологізмі *покрівати / покрити косу* виступає у формі тільки доконаного виду, воно має значення ‘стати покриткою’ [Васильченко 2010, с. 75–76]. Зміст цього обряду О. Потебня пояснював символікою здоров’я, краси, багатства, родючості і пов’язував його з ім’ям язичницької богині Покрови – покровительки шлюбів, яка, покриваючи землю снігом, разом із тим покриває дівчат шлюбною фатою [Магрицька 2003 (а), с. 187–188].

Пор. ще *зав’язати косу, покрівати молоду* [Фразеологічний словник української мови 1993, т. I, с. 301; т. II, с. 667], а також в інших українських говорах: гуц. *заўйязувати молоду́*, *завівати молоду́*, *покрівати молоду́* [Бігусяк 2001, с. 110], бойк. *завіти, завіти молодиці́ у, завівати платину, заўйязувати, ўберати (од’агати, завівати) ў хустку, завівати молоду́, зат’агати молоду́, закручувати молоду́, заўезувати у хустину (хустинку), покрівати, покрівати хустино́у* [Хібеба 2007, с. 509], бук. *завівати* ‘запинати, закутувати хустку, шаль’ [Словник буковинських говірок 2005, с. 124], поліс. *завіва́це* ‘т.с.’ [Лисенко 1974, с. 75], *завівати* ‘т.с.’ [Аркушин 2000, т. I, с. 162], східнословоб. *покрівати молоду́, молодих* ‘виконувати обряд покривання’ [Магрицька 2003 (б), с. 114], середньонаддніпр. *розбират’ молоду́, покріват’ молоду́, завіязуват’ хусточкою* [Мартинова 2015, с. 163; Бігусяк 2007, с. 23].

Обряд церковного шлюбу репрезентований фразеологією *стойати під вінком* (Білки Ір., Тур’я Бистра Пр.) [Фразеологічний словник української мови 1993, т. II, с. 865]. Назва мотивована тим, що під час здійснення церковного обряду на голови молодих кладуть вінці, тобто “вінчають” їх [Бігусяк 2000, с. 129].

Як зазначає Г. Лозко, “в Україні дуже довго переважали традиції народної весільної обрядовості, церковне вінчання стало обов’язковим лише в ХІХ ст. Збереглося чимало церковних приписів про обов’язковість церковного вінчання, які постійно ігнорувалися народом. Так, у “Заповіді” митрополита Георгія в ХІ ст. записано: “без венчання жон не поимати нікому же, ни богату, ни убогу, ни нищему, ни работну”. Тільки швидко засвоєння українською шляхтою польських норм моралі, звичаїв і родинних відносин прискорило впровадження церковного вінчання у побут українців. Тому в 1774 р. священний синод видав “височайший указ”, що вводив церковне вінчання як обов’язковий акт і приписував накладання анафем на тих, хто порушуватиме церковний звичай. Лише в ХІХ ст. церква поступилася народному звичаєвому праву тим, що дозволила вінчатися у день весілля, таким чином, були об’єднані народний і церковний шлюб” [Лозко 2005, с. 395].

Сема ‘**плата дружкам за вишиті хустини, які вони дарують дружбам**’ представлена фразе-

мою *дати могорич* (Мж., Вл., Ир., Хс., Тч., Рх.). Ця етнофразема репрезентує не тільки частування з нагоди успішного завершення попередньої домовленості дівчини й хлопця, але й містить давню символіку єднання, властиву лексемі *могорич* [Мартинова 2015, с. 162].

Як правило, весіллю притаманне дуже щедре частування. Окремі гості втрачають над собою контроль. Із значенням ‘дуже сильно пити’ фіксуються фраземи *заліти очи* (Келечин Мж., Кошельово Хс., Тарасівка, Новобарово Тч.) [Фразеологічний словник української мови 1993, т. I, с. 309], *зал’ати пул’кі/-ы* (Ізки, Буковець Мж.), *зал’ати пул’аки* (Плоске Св., Кошельово Хс.), *напітис’а йак л’оха діка* (Ставне В.Бр.), *їпітис’а до чорт’їу* (Лубня В.Бр.), *набрати йак барна на роги* (Ставне В.Бр.).

Із значенням **‘брати участь у повесільних обрядах’, ‘обряди, що відбуваються через тиждень після весілля’** зафіксовані фраземи *іті на попрáвни,-ы (пóпраўки,-ы)* (Ир., Вн., В.Бр., Св., Тч., Мж, Рх.), *іті на придáны* (Колочава Мж.), *іті на ош’їнкы* (Ир.), *іті на колач’і* (Ільниця Ир., Золотарево Хс., Ізки Мж.), *ве’зтіі прун’ї* (Драгово Хс.), *іті на в’ідгóшчван’а* (Скотарське Вл., Буковець Мж.), *схóдитис’а на хл’їб* (Скотарське Вл.). Пор. гуц. *іті на попрáви(і)ни*, *на пóпраўку*, *на повес’їл’не*, *на в’їдїїдини*, *на в’їдгрізїни*, *на пополóч’їни* [Бігусяк 2001, с. 110], середньонаддніпр. *прїїїж:át’ на покалáчини*, *іті на росхл’обїни* [Мартинова 2015, с. 165]. Названі етнофраземи мотивуються тим, що ‘з метою закріплення родинних зв’язків свати обмі-

нювалися гостинами: спочатку до батьків молодого та молодят ішли батьки нареченої, оскільки скучали за донькою й хотіли побачити, як вона освоїлася в новій родині, а потім того ж дня чи в наступну неділю – свати з дітьми приходили до них, при цьому відбувався обмін калачами” [там само].

Про щасливе подружнє життя свідчать фраземи *жіти йак Бог приказáу* (у більшості н.п.), *жіти йак (ги) Бог (Б’їг) даў* (Уж, Мк., Ир., Св., Тч., Мж, Рх.), *жіти по л’ўц’ки* (у більшості н.п.), *жіти по закóну* (Уж., В.Бр., Ир., Мж., Хс.), *жіти по Бóжому закóну* (В.Бр., Ир., Мж., Хс.), *жіти йак полóжено* (Мж., Вл., В.Бр., Ир., Св., Хс.). Пор. поліс. *жіти по закóну (по Бóжому закóну)* [Жиричук 2001, с. 242].

Висновки. Як видно із зібраної нами лексики, весільний обряд представлений фраземами, які, з одного боку, відбивають основні етапи зазначеного обряду, тобто виконують ритуальну дію, а з іншого – отримують певну характеристику в галузі весільної обрядовості. Зібрані фраземи на означення весільного обряду характеризуються широкою варіантністю: *покривáти молодóу*, *завїáзувати молодóу*, *завивáти у шир’їнку*, *зайázати гóлову шир’їнкоў* ‘надягати на голову молодої убір заміжньої жінки’, *жіти йак Бог приказáу*, *жіти йак Бог даў*, *жіти по л’ўц’ки*, *жіти по закóну*, *жіти по Бóжому закóну*, *жіти йак полóжено* ‘про щасливе подружнє життя’, *получїти гарбузá*, *дати гарбузá* ‘відмова в шлюбї’. Крім того, аналіз семантики етнофразем свідчить про їх доволі прозору внутрішню форму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок: у 2 т. Луцьк: Вежа, 2000.
2. Бевзенко С.П. Актуальність вивчення української діалектної фразеології. *Мовознавство*. 1974. № 2. С. 15–19.
3. Бігусяк М. Гуцульсько-покутське суміжжя у світлі лексичних ізоглос. *Науковий часопис національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова*. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць. Київ: КНУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. Вип. 3. Кн. 2. С. 21–26.
4. Бігусяк М. Із спостережень над весільною лексикою гуцульського говору. *Гуцульські говірки: Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження*. Львів, 2000. С. 125–148.
5. Бігусяк М. Із спостережень над обрядовою фразеологією гуцульських говірок. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Збірник наукових праць*. Вип. 4: *Українське і слов’янське мовознавство*. Ужгород, 2001. С. 109–111.
6. Васильченко В. Відображення українськими обрядовими фразеологізмами статусної зміни зовнішності людини. *Українська мова*. 2010. № 1. С. 67–81.
7. Войтович В. Українська міфологія. Вид 2-ге, стереотип. Київ: Либідь, 2005. 664 с.
8. Грицак М.А. Матеріали до Словника українських говірок Закарпатської області. Вип. 1: А–Б / за ред. П.Ю. Гриценка. Київ: КММ, 2017. 380 с.
9. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / за ред. О.С. Мельничука. Київ: Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
10. Карлова Н.М. Семантичні моделі етнофразем весільної обрядовості. *Учені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського*. Серія “Філологія”. 2007. Т. 20 (59). № 6. С. 67–72.
11. Жиричук Т. Традиційне прибузьке весілля у світлі номінацій. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: збк наук. праць*. Вип. 4: *Українське і слов’янське мовознавство*. Ужгород, 2001. С. 242–245.
12. Лавер В.І. Фраземіка говорів Закарпаття у її зв’язках з іншими українськими говорами карпатського регіону. *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні: матеріали науково-практичної конференції (Ужгород, 5–6 травня 1992 року)*. Ужгород, 1993. С. 203–206.
13. Лавер В.І. Фразеологізми в українських говорах Закарпаття, пов’язані з народними обрядами заручин і весілля. *Культура і побут населення українських Карпат: матеріали республіканської наукової конференції*. Ужгород, 1973. С. 248–253.

14. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Усна народна творчість: Підручник. 3-тє вид., стер. Київ: Знання-Прес, 2005. 591 с.
15. Лисенко П.С. Словник поліських говорів. Київ: Наукова думка, 1974. 260 с.
16. Лозко Г. Українське народознавство. 2-є вид., доп. і переробл. Харків, 2005. 470 с.
17. Магрицька І. З лексики весільного обряду: назви молодих у східнословобожанських говірках. *Волинь – Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. Житомир, 2001. № 6. С. 262–273.
18. Магрицька І. Семантична структура і культурна мотивація весільних фразеологізмів у східнословобожанських говірках. *Діалектологічні студії. 2: Мова і культура*. Львів, 2003 (а). С. 182–193.
19. Магрицька І. Словник весільної лексики українських східнословобожанських говірок (Луганська область). Луганськ: Знання, 2003 (б). 171 с.
20. Мартинова Г.І. Інтерпретація етнофразем в діалектному тексті. *Вісник Донецького національного університету. Серія Б: Гуманітарні науки*. 2015. № 1–2. С. 159–167.
21. Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н.В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.
22. Словарь української мови / за ред. Б. Грінченка: В 4-ох т. Київ: Наукова думка, 1996–1997.
23. Тищенко Т.М. Номінація головних учасників весільного обряду в говірках Східного Поділля. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Філологічні науки*. Вип. 16. Т. 1. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. С. 67–77.
24. Фразеологічний словник української мови: у 2 кн. / уклад. В.М. Білоноженко та ін. Київ: Наукова думка, 1993.
25. Хібеба Н. Номінація довесільних етапів у бойківських говірках. *Діалектологічні студії. 8: Говори південно-західного наріччя*. Львів, 2009. С. 14–35.
26. Хібеба Н. Реалізація семантичних рядів 'вкуп' та 'подарунки' у весільній лексичі бойківських говірок. *Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника*. Серія: Філологія. Івано-Франківськ, 2007. Вип. XV–XVIII. С. 698–704.
27. Царьова І.В. Етнокультурна семантика в обрядовій фразеології східнословобожанських говірок: монографія. Дніпропетровськ: Інновація, 2015. 258 с.

REFERENCES

1. Arkushyn H. (2000) Slovnyk zakhidnopoliskykh hovirok [Dictionary of West-Polissya dialects]: u 2 t. Lutsk: Vezha [in Ukrainian].
2. Bevzenko S.P. (1974) Aktualnist vyvchennia ukrainskoi dialektnoi frazeolohii [The topicality of the study of Ukrainian dialect phraseology]. *Movoznavstvo*. 1974. № 2. S. 15–19 [in Ukrainian].
3. Bihusiak M. (2007) Hutsulsko-pokutske sumizhzhia u svitli leksychnykh izohlos [Hutsul-Pokut contiguity in the light of lexical isoglosses]. *Naukovyi chasopys natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M.P. Drahomanova*. Seriiia 10: *Problemy hramatyky i leksykolohii ukrainskoi movy*. Zbirnyk naukovykh prats. Kyiv: KNU im. M.P. Drahomanova. Vyp. 3. Kn. 2. S. 21–26 [in Ukrainian].
4. Bihusiak M. (2000) Iz sposterezhen nad vesilnoiu leksykoiu hutsulskoho hovoru. [Observations on the wedding vocabulary of Hutsul patois]. *Hutsulski hovirky: Lihvistychni ta etnolihvistychni doslidzhennia*. Lviv. S. 125–148 [in Ukrainian].
5. Bihusiak M. (2001) Iz sposterezhen nad obriadovoiu frazeolohiieiu hutsulskykh hovirok [Observations on the ritual phraseology of Hutsul patois]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva: zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 4: Ukrainske i slovianske movoznavstvo*. Uzhhorod. S. 109–111 [in Ukrainian].
6. Vasylchenko V. (2010) Vidobrazhennia ukrainskymy obriadovymy frazeolohizmamy statusnoi zminy zovnishnosti liudyny [The representation by means of Ukrainian ceremonial phraseologisms of the status change of human appearance]. *Ukrainska mova*. № 1. S. 67–81 [in Ukrainian].
7. Voitovych V. (2005) Ukrainska mifolohiia [Ukrainian mythology]. Vyd 2-he, stereotyp. Kyiv: Lybid. 664 s. [in Ukrainian].
8. Hrytsak M.A. (2017) Materialy do Slovnyka ukrainskykh hovirok Zakarpatskoi oblasti [Proceedings to the Dictionary of Ukrainian Dialects of the Transcarpathian region]. Vyp. 1: A–B / Za red. P.Yu. Hrytsenka. Kyiv: KMM. 380 s. [in Ukrainian].
9. Etymolohichniy slovnyk ukrainskoi movy (1982–2012) [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]: v 7 t. / za red. O.S. Melnychuka. Kyiv: Naukova dumka. T. 1 –6 [in Ukrainian].
10. Karlova N.M. (2007) Semantychni modeli etnofrazem vesilnoi obriadovosti [Semantic models of ethnophrases of wedding ceremony]. *Ucheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V.I. Vernadskoho*. Seriiia «Filolohiia». T. 20 (59). № 6. S. 67–72 [in Ukrainian].
11. Kyrychuk T. (2001) Tradytsiine prybuzke vesillia u svitli nominatsii [Traditional near-Buh wedding in the light of nominations]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva: zb. nauk. prats. Vyp. 4: Ukrainske i slovianske movoznavstvo*. Uzhhorod. S. 242–245 [in Ukrainian].
12. Laver V.I. (1993) Frazemika hovoriv Zakarpattia u yii zviyazkakh z inshymy ukrainskymy hovoramy karpatskoho rehionu [Phrasemics of Transcarpathian patois in its relations to other Ukrainian patois of Carpathian region]. *Ukrainska mova na Zakarpatti u mynulomu i sohodni: materialy naukovykh-praktychnoi konferentsii* (Uzhhorod, 5–6 travnia 1992 roku). Uzhhorod. S. 203–206 [in Ukrainian].

13. Laver V.I. (1973) Frazeolohizmy v ukrainskykh hovorakh Zakarpattia, pov'iazani z narodnymy obriadamy zaruchyn i vesillia [Phraseologisms in Transcarpathian Ukrainian patoises related to folk rituals of engagement and wedding]. *Kultura i pobut naselennia ukrainskykh Karpat: materialy respublikanskoï naukovoï konferentsii. Uzhhorod. S. 248–253* [in Ukrainian].
14. Lanovyk M.B., Lanovyk Z.B. (2005) *Usna narodna tvorichist [Oral folk art]: Pidruchnyk. 3-tie vyd., ster. Kyiv: Znannia-Pres. 591 s.* [in Ukrainian].
15. Lysenko P.S. (1974) *Slovnyk poliskykh hovoriv [The dictionary of Polissya patoises]. Kyiv: Naukova dumka. 260 s.* [in Ukrainian].
16. Lozko H. (2005) *Ukrainske narodoznavstvo [Ukrainian Ethnology]. 2-e vyd., dop. i pererobl. Kharkiv. 470 s.* [in Ukrainian].
17. Mahrytska I. (2001) *Z leksyky vesilnoho obriadu: nazvy molodykh u skhidnoslobozhanskykh hovirkakh [From the vocabulary of the wedding ceremony: the names of young people in Eastern Slavic patoises]. Volyn – Zhytomyrshchyna: Istoryko-filolohichniy zbirnyk z rehionalnykh problem. Zhytomyr. № 6. S. 62–273* [in Ukrainian].
18. Mahrytska I. (2003 (a)) *Semantychna struktura i kulturna motyvatsiia vesilnykh frazeolohizmiv u skhidnoslobozhanskykh hovirkakh [Semantic structure and cultural motivation of wedding phraseologisms in East Slavic dialects]. Dialektolohichni studii. 2: Mova i kultura. Lviv. S. 182–193* [in Ukrainian].
19. Mahrytska I. (2003 (b)) *Slovnyk vesilnoi leksyky ukrainskykh skhidnoslobozhanskykh hovirok (Luhanska oblast) [Dictionary of Wedding Vocabulary of Ukrainian East-Slobozhansk Patoises (Lugansk region)]. Luhansk: Znannia. 171 s.* [in Ukrainian].
20. Martynova H.I. (2015) *Interpretatsiia etnofrazem v dialektomu teksti [Interpretation of ethnophrases in a dialect text]. Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu. Seriya B: Humanitarni nauky. № 1–2. S. 159–167* [in Ukrainian].
21. *Slovnyk bukovynskykh hovirok (2005) [The Dictionary of Bukovyna patoises] / za zah. red. N.V. Huivaniuk. Chernivtsi: Ruta. 688 s.* [in Ukrainian].
22. *Slovar ukrainskoï movy (1996–1997) [Dictionary of the Ukrainian Language] / za red. B. Hrinchenka: V 4-okh t. Kyiv: Naukova dumka* [in Ukrainian].
23. Tyshchenko T.M. (2008) *Nominatsiia holovnykh uchasyukiv vesilnoho obriadu v hovirkakh Skhidnoho Podillia [The nomination of the main participants of the wedding ceremony in the patoises of Eastern Podillya]. Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho derzhavnogo universytetu. Filolohichni nauky. Vyp. 16. T. 1. Kamianets-Podilskiy: Aksioma. S. 67–77* [in Ukrainian].
24. *Frazeolohichniy slovnyk ukrainskoï movy (1993) [Phraseological Dictionary of the Ukrainian Language]: u 2 kn. / uklad. V.M. Bilonozhenko ta in. Kyiv: Naukova dumka* [in Ukrainian].
25. Khibeba N. (2009) *Nominatsiia dovesilnykh etapiv u boikivskykh hovirkakh [The nomination of pre-marriage stages in Boyko's patoises]. Dialektolohichni studii. 8: Hovory pivdenno-zakhidnoho narichchia. Lviv. S. 14–35* [in Ukrainian].
26. Khibeba N. (2007) *Realizatsiia semantychnykh riadiv 'vykup' ta 'podarunky' u vesilnii leksytsii boikivskykh hovirok [The realization of 'redemption' and 'gifts' semantic rows in the wedding vocabulary of Boyko's dialects]. Visnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu im. V. Stefanyka. Seriya: Filolohiia. Ivano-Frankivsk. Vyp. XV–XVIII. S. 698–704* [in Ukrainian].
27. Tsarova I.V. (2015) *Etnokulturna semantyka v obriadovii frazeolohii skhidnoslobozhanskykh hovirok [Ethno-cultural semantics in the ritual phraseology of Eastern Slavic dialects]: monohrafiia. Dnipropetrovsk: Innovatsiia. 258 s.* [in Ukrainian].

PHRASEMES RELATED TO MARRIAGE RITUALS IN THE UKRAINIAN TRANSCARPATHIAN PATOISES

Abstract. Folk phraseology is an inexhaustible source, enriching literary language with new expressive means and devices. This area of linguistics is still poorly investigated.

The vocabulary of the wedding ceremony contains information about the traditional spiritual and material culture of the people. Therefore, its fixation, systematization and analysis in various aspects is a priority task of Ukrainian linguists. In the article under consideration, we suggest observations on dialectal phraseology concerning the vocabulary of the wedding ceremony of Ukrainian Transcarpathian dialects. In particular, attention has been paid to their component structure, vocabulary and grammatical characteristics.

Transcarpathian dialects are known to belong to the system of dialects of ancient formation, therefore, they retain relict phenomena, archaic features, but at the same time contain relatively new layers due to the geographical location of the dialect array and other extracurricular motifs.

The subject of our analysis are the semes denoting the girl before the marriage, the consent of the parents for the marriage, parents' refusal, the inspection of the bride's household, the bride's celebrating before the wedding, the ceremony of church marriage, etc.

As it can be seen from the vocabulary we have collected, the wedding ceremony is represented by phrases which, on the one hand, reflect the main stages of the specified ritual, that is, perform a ritual action, and on the other – receive a certain characteristic in the field of wedding ceremony.

The phrases collected for the wedding ceremony are characterized by a wide variations: *покривати молодю, зав'язувати*

молоду, завівати у шир'інку, зайзати голову шир'інкоу 'надягати на голову молодої убір заміжньої жінки', *жити йак Бог приказу, жити йак Бог дау*), *жити по л'уц'ки, жити по закону, жити по Божому закону, жити йак положено* 'про щасливе подружнє життя', *получити гарбуза, дати гарбуза* 'відмова в шлюбі'. In addition, the analysis of the semantics of ethnophrasemes testifies to their rather transparent internal form.

Keywords: dialectal lexis, folk phraseology, dialectal phraseme, lexico-semantic group, the vocabulary of wedding ritual, lexeme, motivation, Ukrainian Transcarpathian patois.

© Миголинець О., 2020 р.

Ольга Миголинець – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; <https://orcid.org/0000-0002-5331-7218>

Olha Myholynets – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; <https://orcid.org/0000-0002-5331-7218>